

Ontmoetingen langs het water

Ontmoetingen langs het water

zaterdag 6 oktober 2007

In het kader van Schatten van Brabant organiseert Stichting TrajarT op 6 oktober 2007 een kunstmanifestatie rond cultureel erfgoed in de Baronie ten zuiden van Breda. *Ontmoetingen langs het water* is een fietstocht langs poosplaatsen, plekken om even stil te staan bij het landschap en de manier waarop de mens zich, vroeger en nu, tot dat landschap verhoudt.

Als levensvoorwaarde nummer één en als grensvormer, speelt water een belangrijke rol in de historie. Via elf ontmoetingsplekken, die vrijwel allemaal liggen langs het water, is een reis te maken door de tijd.

Prehistorie, IJzertijd, Middeleeuwen, Tachtigjarige oorlog, Vrede van Munster, Franse Tijd en Tweede Wereldoorlog lieten hun sporen na.

Lyriek en landschap

Dichters, muzikanten en beeldend kunstenaars lieten zich inspireren en brengen het landschap en zijn historie op een verrassende manier tot leven.

Deelnemende kunstenaars:

Noortje Korst

Annemiek van de Geijn

Ruud Ringers

Frans A. Brocatus

Leonie Muller

Pien Storm van Leeuwen

Anne Pillen

Blandine

Martin Peulen

Pieter Luykx

Daniëlla Buijck

Bart Welten

Jasper Mikkers

schatten
van
brabant

trajart

Een reis langs poosplaatsen

Ontmoetingen

1

Ledevaertkerk in Chaam

De kerk ontleent zijn naam aan de tekst op de bronzen klok uit 1392. Op de plek van de houten doopkapel, waarin de klok hing, werd rond 1463 de huidige kerk gebouwd. De stenen hiervoor werden in veldovens gebakken van de zeeklei, die nabij het dorp, aan de overzijde van de Roode Beek, zich dicht onder de oppervlakte bevindt. Na de Vrede van Munster in 1648 werd de kerk aan de protestanten toegewezen. De bronzen klok met het opschrift: 'LEDEVAERT ES MIINE NAME, MIIN LUUT SI GODE BEQUAME. MCCCXCII' bevindt zich nog steeds in de kerk.

De plaatsnaam Chaam hangt samen met het Keltische woord 'camb' dat kromming in een waterloop betekent. Aangenomen wordt dat hier tot vroeg in onze jaartelling één van de Keltische talen werd gesproken.

De Ledevaertkerk aan een van de oude visvijvers langs de Dorpsstraat van Chaam

In de Ledevaertkerk vindt vier maal een concert van 20 minuten plaats. 'muse conNAction' brengt gezongen poëzie van eigentijdse Brabantse dichters.
zangvoordracht: Noortje Korst
piano: Annemiek van de Geijn.

Er is in de consistoriekamer gelegenheid om wat te drinken en eventueel te lunchen.

Perspectiefkijker van Ruud Ringers bij de fundamenten van schuurkerk De Pelicaen

2

Schuurkerk aan de Kerkdreef.

Poosplaats met poëzie van Hadewych en van JACE van de Ven. De dichtregels zijn verwerkt in de fundamenten van de schuurkerk tegenover de Pelicaenhoeve aan de Kerkdreef.

De hoeve werd gesticht door Norbertijnen in de Middeleeuwen. In de schuur van de hoeve werden na de Tachtigjarige Oorlog roomskatholieke erediensten gehouden.

Beeldhouwer en kunsthistoricus Ruud Ringers maakte voor deze plek een bronzen perspectiefkijker, waardoor de bezoeker zich een beeld kan vormen van het interieur van de vroegere schuurkerk.

De kunstenaar is tijdens de route aanwezig om iets over de plek te vertellen en een toelichting te geven op het kunstwerk.

Ter plekke is ook een onderkomen voor het Chaams Hoen, eertijds door de Norbertijnen hier geïntroduceerd.

3

Poosplaats aan het Vlinderven nabij de Roode Beek.

Niet ver van deze plek werd in de Middeleeuwen de klei gedolven waarvan in veldovens, de stenen voor de Ledevaertkerk werden gebakken.

De dichter Frans A. Brocatus leest hier poëzie.

Langgevel boerderij met waterput

4

Langgevelboerderij aan de Kleistraat.

Beeldend kunstenaar Leonie Muller liet zich inspireren door de plek en maakte in het bakhuis en bij de waterput een installatie rond verdroging en uitputting.

De installatie zal niet alleen op 6 oktober, maar ook op 7, 20 en 21 oktober te bezoeken zijn. Leonie zal op deze dagen aanwezig zijn om een toelichting te geven

Onderweg naar de volgende ontmoeting voert de route langs het Gouwbergven dat omgeven wordt door een paraboolduin, dat werd gevormd na de laatste ijstijd 10.000 jaar geleden. Op het hoogste gedeelte van het duin stond in de Middeleeuwen een houten molen.

Niet ver van hier is een urnenveldje uit 500 v Chr. aangetroffen, waarbij op de potscherven invloed kenbaar is van de Noord-Franse Marnecultuur.

Het zandpad dat achter het Gouwbergven langsloopt voert langs verschillende zeer oude eiken, die in het verleden zo vaak zijn kortgehouden, dat ze nu meerstammig uit één wortelstelsel oprijzen. Vermoedelijk stammen enkele van deze eiken nog uit de Middeleeuwen.

Langs het zandpad ligt een poosplaats met het gedicht dat Y. Né voor deze plek schreef.

Poëziebank met tekst van Y. Né bij Strijbeek

5

Poosplaats aan de rand van het voormalig slagveld bij Strijbeek.

In 1814 werd hier slag geleverd tussen Fransen enerzijds en Pruisen en Kozakken anderzijds, aan het eind van de Franse Tijd.

Deze plek nabij de Strijbeekse Beek, die eeuwenlang een natuurlijke grens vormde, bleek niet alleen voor Napoleon, maar ook tijdens de Tiendaagse Veldtocht en in de

Dichtsteen van Pien aan de rand van bij het voormalig slagveld bij Strijbeek

De rivier de Mark als grens tussen België en Nederland

Tweede Wereldoorlog van strategisch belang. Pien Storm van Leeuwen vertelt over de historie van het grensgebied en leest gedichten.

Onderweg naar de volgende ontmoeting wordt de Strijbeekse Beek overgestoken, en daarmee de grens met België. Deze grens werd vastgesteld na het zelfstandig worden van België na de Tiendaagse Veldtocht.

Al eerder vormde de beek de grens. Na de Tachtigjarige Oorlog werd bij de Vrede van Munster in 1648 het hertogdom Brabant verdeeld in een noordelijk Staats-Brabant en een zuidelijk Spaans-Brabant.

6

Klooster van Meersel-Dreef

Omdat het in Staats-Brabant verboden was rooms-katholieke erediensten te houden, stichtte de rijke Bredenaar Jan de Wijze het klooster in Meersel om geloofsgenoten in de gelegenheid te stellen direct over de grens de mis bij te wonen. Aan de oprijlaan, de dreef, vestigden zich mettertijd horecagelegenheden en zo ontstond Meersel-Dreef.

In het oudste gedeelte van het klooster vlakbij de rivier, waar de paters Kapucijnen in 1680 hun gemeenschap begonnen, toont kunstenaar Anne Pillein in verstilde beelden de schoonheid van het alledaagse. Ze liet zich hierbij inspireren door het leven

Klooster van Meersel-Dreef

binnen de kloostermuren.

De installatie zal niet alleen op 6 oktober, maar ook op 7, 20 en 21 oktober te bezoeken zijn. Anne zal op deze dagen aanwezig zijn om een toelichting te geven (zie ook pagina 15).

Onderweg naar de volgende ontmoeting, voert de route langs een poëziebank aan de rivier, waarvoor Albert Hagens het gedicht schreef.

Oudste gedeelte van het klooster

7

Domaine D' Heerstaayen

Het wijngoed nabij de Mark ligt niet ver van de Belgische grens bij Strijbeek. In de orangerie kunnen bezoekers voor 2 euro een glaasje wijn proeven gemaakt van de druiven uit de wijngaarden ter plekke.

Zang en performance van de Franse kunstenaar Blandine.

Wijngoed Domaine D' Heerstaayen

Ze koos chansons, waarbij als het ware een reis wordt gemaakt langs landen die bij de conflicten in dit Brabantse grensgebied een rol hebben gespeeld.

Ze speelt hierbij een verdwaalde marke-tenster van de Lanciers Rouges na de slag bij Strijbeek.

Onderweg naar de volgende ontmoeting, voert de route langs de poosplaats bij de voorde in de Kerselsche Beek. Eeuwenlang kruisten veel wegen niet via bruggen het water, maar via voordes er doorheen. Er ligt een dichtsteen met de tekst die Pien Storm van Leeuwen voor deze plek schreef.

Een kleine kilometer verderop ligt een bosje waarin een oude meander van de Mark verscholen ligt. Hier ligt links van het pad een poosplaats met een gedicht van Jos Steegstra.

Voorde in de Kerselsche Beek

De Mark gezien in de richting van de Klokkenberg, rechts natuurgebied de Blauwe Kamer

Aan de andere kant van de rivier ziet men de hoogte Heerstaaijen liggen. Niet ver hier vandaan zijn resten gevonden van ijzersmelterijen uit de IJzertijd, 750-50 vChr. Er bevinden zich hier op vele plekken nog steeds dikke lagen ijzeroer in de aarde.

8

Stuw in de Mark bij Galder.

Even voorbij Heerstaaijen is de volgende ontmoeting op de stuw in de rivier. Beeldend kunstenaar en zanger Martin Peulen schildert en bezingt het landschap.

Onderweg naar de volgende ontmoeting ligt na een kilometer aan de linkerhand het landgoed Daasdonk, waarvan nog enkele hoeven over zijn. Daasdonk is een samentrekking van 'De Aa's Donk', waarbij 'Aa' water betekent en 'Donk' een hoogte langs de rivier.

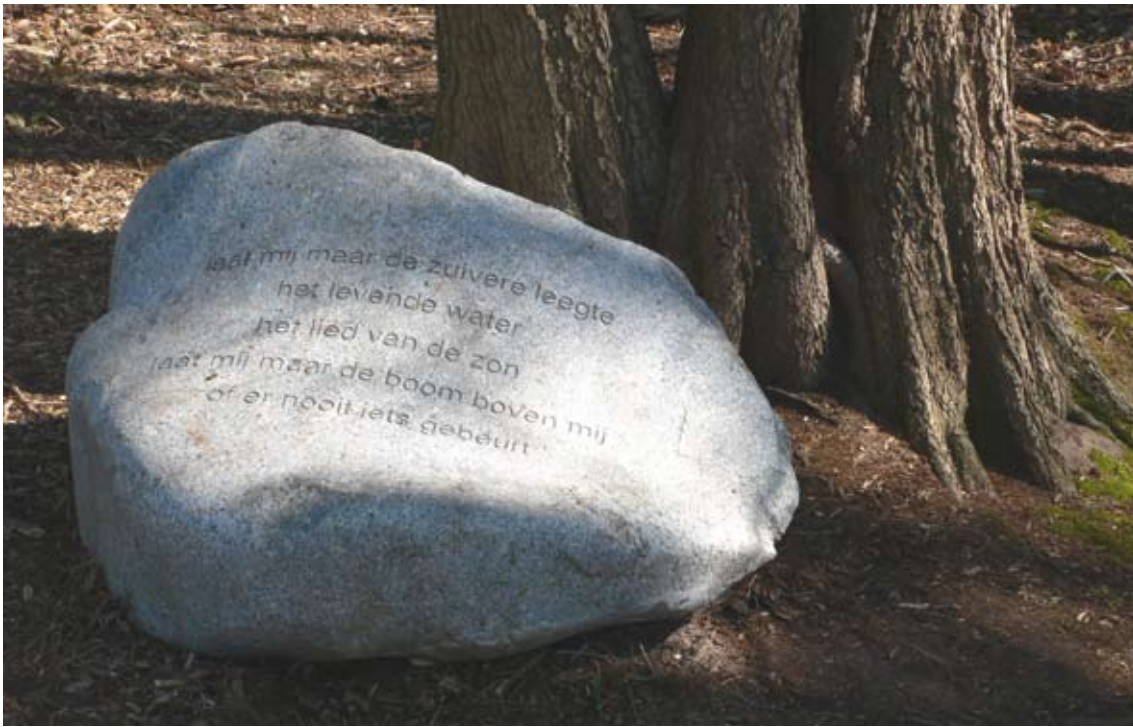
Het kasteel dat hier stond, brandde rond 1831 af. Het 'ladderkasteeltje', zoals het genoemd werd, was een verbastering van Lauder, de naam van de Schotse eigenaar in 1696.

9

Poosplaats tegenover de verscholen meander van De Klokkenberg.

De plek ligt aan de Mark, even voorbij het voormalig sanatorium.

Het woord sanatorium is afgeleid van het Latijnse 'sanare' dat 'genezen' betekent. Het gebied ten zuiden van Breda stond bekend om zijn schone lucht en werd heilzaam

Dichtsteen van Pieter Luykx

geacht voor tuberculosepatiënten. In de voorgevel van het gebouw bevindt zich een reliëf geïnspireerd door het 'zonne-lied' van Sint Franciscus, beschermheilige van de dieren en het milieu. De dichter Pieter Luykx liet zich door de plek en de gedachten van Franciscus inspireren voor het gedicht in de dichtsteen langs de rivier. Pieter Luykx is aanwezig om een toelichting te geven.

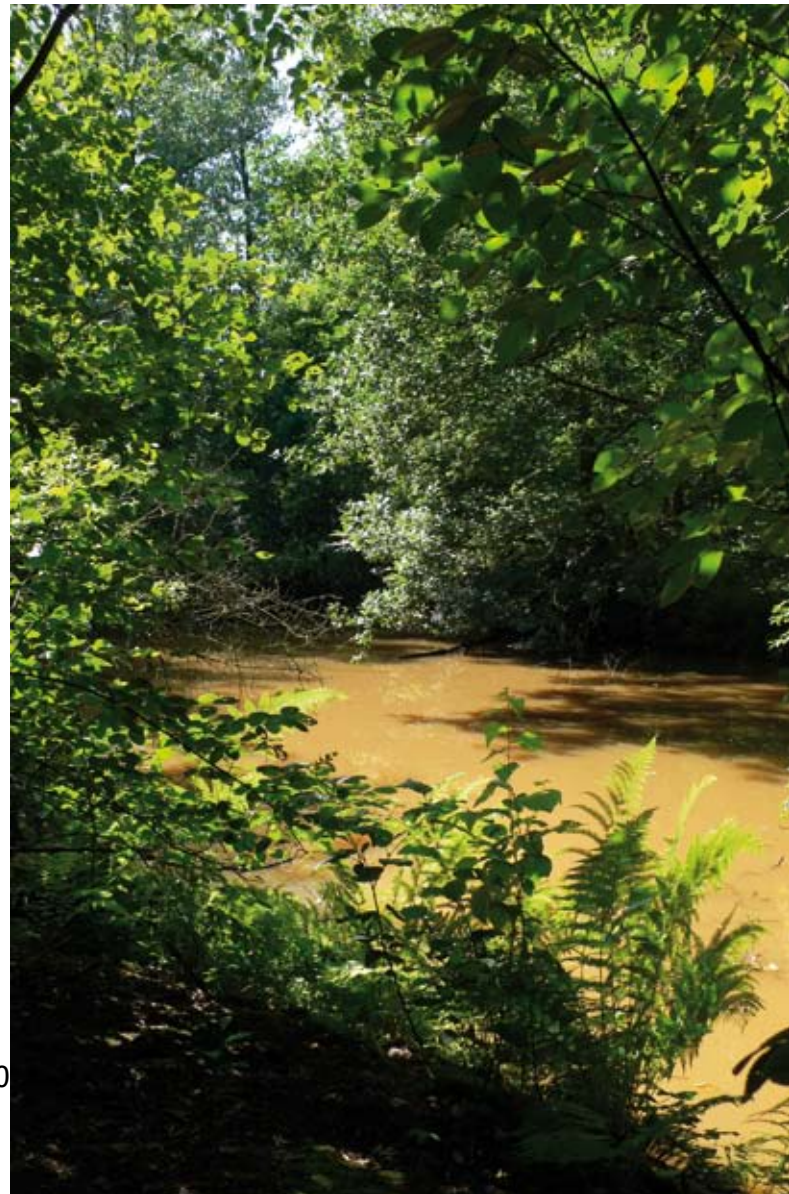
Grenzend aan het terrein van De Klokkenberg ligt natuurgebied 'De Blauwe Kamer'.

De naam is ontleend aan het huis met stenen muren en blauw leien dak, dat hier eeuwen geleden op een kleine hoogte werd gebouwd. Tijdens de Tachtigjarige Oorlog ging het huis verloren.

Aan de overzijde van de Mark ligt een oude hoeve die nu de naam Blauwe Kamer draagt.

Even verder verlaat de route de rivier en voert zuidwaarts richting Chaam.

Licht op de verscholen meander

Hoeve de Blauwe Kamer, in de verte de toren van Ulvenhout

10

Hoeve 't Ulvenhart

Aan de Heistraat liggen twee boerderijen, die vroeger tot de landgoederen behoorden, die liggen in het bekengebied tussen Ulvenhout en Chaam.

Hoeve 't Ulvenhart werd gebouwd in 1898 en draagt een aantal houten leeuwen- en mannenkoppen in zijn gevel. Hij wordt daarom ook wel de 'koppenboerderij' genoemd.

Achter de boerderij, onder de overkapping bij de vijver, vindt een optreden plaats van Daniëlla Buijck, op de piano begeleid door Bart Welten. Zij zingt ondermeer 'Au bord de l'eau' van Fauré.

Schuin tegenover 't Ulvenhart ligt een boerderij uit 1762 met daarnaast een authentieke Vlaamse schuur. Bezoekers worden uitgenodigd om via deze schuur, die van binnen een indrukwekkende kapconstructie laat zien, de tocht voort te zetten.

Ook op 7, 20 en 21 oktober zal deze locatie geopend zijn. Het kostuum van de marketenster, een creatie van Blandine, zal in verstilde pose te zien zijn, opgesteld onder de overkapping bij het ven.

Vlaamse schuur uit de 18e eeuw

11

Strijbeekse Heide

De landgoederen de Luchtenburg, Hondsdonk en Valkenburg links van de Heistraat, grenzen rechts aan het uitgestrekte vennengebied van de Strijbeekse Heide. Bij het Langven leest Jasper Mikkers poëzie.

Vanaf deze plek is het nog ongeveer tien minuten fietsen terug naar Chaam

Praktische informatie over 'Ontmoetingen langs het water'

Fietstocht

Datum: zaterdag 6 oktober 2007.

Vertrekpunt: Ledevaertkerk, Dorpsstraat 1, Chaam.

Deelname aan de route is gratis, routebeschrijving en kaartje zijn verkrijgbaar bij de Ledevaertkerk.

De route is ongeveer 27 km lang.

Programma

11.00 - 14.00 u: vier maal een 20 minuten durend concert van *muse conNAction*, in de Ledevaertkerk

11.30 - 14.00 u: vertrek fietstocht

11.30 - 17.00 u: optredens langs de route, ontmoetingen met kunst, kunstenaar en historie

17.15 u : einde fietstocht.

Diegenen die gebruik willen maken van de mogelijkheid om op 6 oktober in de Ledevaertkerk te lunchen (broodje 1 euro en drinken ½ euro), moeten dat reserveren bij het VVV van Chaam via info@vvalphen-chaam.nl.

Andere data fietstocht

Op 7, 20 en 21 oktober kan de route ook worden gereden. Weliswaar zijn er dan geen optredens, maar op enkele plekken zijn kunstenaars bij hun werk aanwezig.

Routebeschrijvingen zijn op beide zondagen verkrijgbaar bij 't Chaamsche Wapen naast de RK kerk in de Dorpsstraat, op zaterdag bij het VVV Chaam tegenover die kerk.

Fiets of auto

De route is weliswaar opgezet als fietstocht, maar de meeste plekken zijn ook per auto te bereiken. Soms moeten bezoekers dan wel een klein eindje te voet, omdat de route soms over fietspaden voert, waarlangs geen geasfalteerde weg ligt.

Fietsen kunnen worden gehuurd bij 't Chaamsche Wapen.

Vooraf reserveren via tel: 06 48406790

Programma bij slecht weer op 6 oktober

Indien het weer erg slecht is, zullen alle optredens binnen plaatsvinden, op de locaties in de route die overdekt zijn. Deze zijn alle met de auto goed te bereiken.

Ledevaertkerk: Noortje Korst, Annemiek van de Geijn, Frans Brocatus, Pieter Luykx

Pelicaenhoeve (Kerkdreef, Chaam): Ruud Ringers

Langgevelboerderij (Kleistraat 17, Chaam): Leonie Muller, Jasper Mikkers

Klooster in Meerseldreef: Anne Pillen, Pien Storm van Leeuwen

Domaine d' Heerstaayen (Markweg 6, Strijbeek): Blandine, Martin Peulen

't Ulvenhart (Heistraat 16, Ulvenhout AC): Daniëlla Buijck en Bart Welten

Lezing op dinsdag 2 oktober

De Volksuniversiteit Breda organiseert in samenwerking met de Bibliotheek een lezing door kunsthistoricus drs. Ruud Ringers als reisvoorbereiding op 'Ontmoetingen langs het water'.

Hij vertelt over de bijzondere historie van de te bezoeken poosplaatsen en hoe hedendaagse kunstenaars hierdoor worden geïnspireerd.

Een goede gelegenheid voor belangstellenden om 'voorbereid' op reis te gaan en zich alvast te laten verrassen door een kunstvorm waarbij mens, historie en landschap worden verbonden.

De lezing vindt s'avonds plaats in de Centrale Bibliotheek van Breda van 20.15 - 22.00 uur.

Website

Achtergrondinformatie over Ontmoetingen langs het water en actuele reisinformatie is te vinden op de website van Cultureel Brabant: www.cubra.nl.

'Ontmoetingen Langs het water' komt mede tot stand dankzij de financiële steun van de Provincie Noord-Brabant, de Gemeente Alphen-Chaam en de Rabobank De Zuidelijke Baronie.

Concept en tekst: Pien Storm van Leeuwen

Foto's: Jan Willem Storm van Leeuwen (afgezien van de twee van Domaine D' Heerstaayen)

Organisatie: Stichting TrajarT

Achtergrondinformatie bij de installatie *Stil Leven*

Locatie: kloosterschuur in Meersel - Dreef.

Kunstenaar: Anne Pillen

Deze installatie is te bezoeken op 6, 7, 20 en 21 oktober 2007 in het kader van de kunstmanifestatie "Ontmoetingen langs het water".

Tekst en foto's Anne Pillen

Koppeling van het thema "Water" aan Stil Leven

De kloosterschuur van Meersel-Dreef ligt vlakbij de rivier de Mark. Het element water was de aanleiding voor een van de eerste activiteiten hier: het brouwen van bier voor de gewone bevolking.

Oorspronkelijk startte het klooster in 1687 in deze schuur door de orde van de Trappisten.

Zij startten er een bakkerij in samenwerking met de molenaar van Meersel. Deze bakkerijruimte is nog te bezichtigen als u naar de rechter zijkant van de schuur gaat en de groene deur binnenloopt.

Ook werd begonnen met een bierbrouwerij, daar waar nu het café/restaurant bij de Paters" is gesitueerd. Het gebruik van water was bij beide activiteiten een essentieel bestanddeel.

Onderdelen van de installatie Stil Leven verwijzen nog naar activiteiten waarbij het water zowel een positieve rol speelde (bierflesjes, een weiwaterbakje en de bakoven) als een zeer negatieve (getuige een pestkar uit de Middeleeuwen, die men kan bezichtigen als men op de trap gaat staan en een kijkje neemt op de zolder van de schuur)

Koppeling van het thema "Schatten van Brabant" aan Stil Leven

In de schuur en op de zolder van het klooster vond ik letterlijk schatten van Brabant: oude en minder oude gebruiksvoorwerpen uit het religieuze en alledaagse leven van de paters.

Deze voorwerpen zijn uitgangspunt geworden voor een groot stilleven over het zogenaamde "Stil Leven", dat paters nu eenmaal leiden.

Het gehele klooster is na de eerste orde van de Trappisten overgenomen door de minderbroeders Kapucijnen, die er nu nog steeds wonen en werken. Van hen heb ik veel informatie en medewerking gekregen om mijn installatie hier te kunnen verwezenlijken. Eigenlijk vind ik dat deze paters ook tot "de Schatten van Brabant" behoren!

Vanuit allerlei hoeken en gaten in het klooster, daar waar normaal gesproken niemand anders meer komt dan alleen sommige paters, heb ik voorwerpen mogen verzamelen die ik in een onderlinge samenhang laat zien. Met deze voorwerpen wil ik getuigen van respect en tegelijkertijd ook laten zien dat dit stille leven op het punt staat te vergaan, of misschien zelfs verkocht te worden, als ware dit deel van ons culturele en historische erfgoed alleen nog maar geschikt voor een openbare veiling.

Ik hoop met Stil Leven mijn wens over te brengen dat Meersel- Dreef, balancerend tussen nostalgie en commercie, een plek van bijzondere historische, culturele en spirituele waarde blijft in de toekomst.

Anne Pillen, oktober 2007

Er wordt op dit moment hard gepraat en nagedacht over de toekomst van het erfgoed Meersel-Dreef en de mogelijkheden om door het oprichten van een museum deze Schat van Brabant voor de toekomst veilig te stellen.

